

1

(ח) זכור את יום השבת לקדשו. לפי הפשט משמעות לקדשו הוא איסור מלאכה שהוא כמו הקדש שאסור ליהנות ממנו, וכמש"כ בספר בראשית עה"פ ויקדש אותו, אבל 5 ח"כ אינו מובן לשון זכור את יום השבת לקדשו, מה זו זכירה לכאן, והכי מיבני קדש את יום השבת, וממילא ביום השביעי היה החיוב לזכור את יום השבת, ומכאן הוציאו חז"ל דרשות, בתלמודין דרשו מזה מלות עשה של עונג שבת 10 ויקדוש היום, ולדעת המכילתא נפקא לן קידוש היום מלקדשו, ודרשו מדכתיב זכור מלפני שבת, כדמיא במכילתא זכרהו עד שלא יבא, ועיין מש"כ בס' דברים צ"ב שמור. אמנם לפי הפשט יש להסביר על מלאכה ממש, ובאשר איסור הנאה 15 א"ת דברים שאין בהם קדושה ג"כ כמו בשר בחלב וכלאי הכרס וכדומה, אבל בשבת איסור מלאכה זו הוא מטעם קדושה, ועל כן יש לנהוג בו מורא וכבוד הקדש. ובאשר שזה הענין אינו בפעולה אלא במחשבה מש"ה שייך לשון זכור, שיעלה על 20 זכורנו העינין, כמו משמעות זכרון תרועה כמש"כ במקומו, דמשמעו שיזכור עיני מלואו זו של תרועה,

העמק דבר
9

ה"י משמעו שיעלה במחשבתו קדושת שבת על מה הוא קדוש, ומי קדשו וכדומה, שיבא מזה לנהוג אותו היום כמעלה: (ט) תעבוד. עבודה היא מלאכה שמביאה לידי פרנסה כעובד אלמנתו 5 או עובד אלוניו, וכל אדם עבד לעצמו, כלשון חז"ל צ"ר עה"פ ויהי האדם לנפש חיה, והיינו דכתיב צו"ט כל מלאכת עבודה, היינו מלאכה שבה לפרנסה ולא לתענוג ולזוך אותה שעה: ועשית כ"ל מלאכתך. היינו מלאכה שבה 10 לתענוג כמו אפייה ובשול וכדומה: (י) שבת ד' אלהיך. ביאר המקרא אלהיך, שמשמעו משגיח עליך ועל לרכיך, ואין רצונו ית' שתשיג איזה פרנסה ע"י מעשה בשבת קדש, וא"כ אין לעשות בו שום דבר המביא לידי ריוח ופרנסה, 15 ומובן דכמו כן אסור כל עסק כמו משא ומתן וכדומה, אלא שאין צוה אזהרה, והכי דעת הרמב"ם והרמב"ן ז"ל ודייקי מקראי אחרוני, ועי' להלן כ"ג י"ב.

3

5 לא תעשה כ"ל מלאכה. 3
צ"ל לריוח צ"ל לתענוג, והיינו למפרש אתה ובג"ך ובתך. וע"כ נקטנים מיירי כמש"כ הרמב"ן, והם אינם בני עבודה כי אם מסייעים לזרמי הכית: עבדך וגו'. המה מסייעים לעבודה: (יא) ואת כ"ל אשר בם. הוא טעם על המצואר 5 בסוף המקרא על כן צ"ל ו' וגו', דמשום שכלה מלאכתו בלואו יום על כן עשה אותו יום טובה ונראה, כמו אדם שגומר צימו עושה אותו יום, 10 יום משתה וטובה: ויבא ביום השביעי. אפילו לא היה כלה מלאכתו רק בשביל שנת כניסול בלואו יום, בשביל שני טעמים אלו, ברך ה' את יום השבת ויקדשהו. על קדושה, לא קאי טעם הראשון דמש"ה קדשהו ממלאכה וריוח, 15 אלא משום טעם השני שהקב"ה נת בו, וכפי ויכלו מצואר הענין יותר. ושם כתיב עוד טעם על הנצרכה משום ויכלו השמים וגו', וביארנו שהיה העולם בו ביום בתכלית ההידור שעלה ברצונו ית', וכמו שביארנו שם בפ"י וכל נאמ, 20 דפי' חז"ל כציונם, היינו שכל מין וכל צריה היה באופן היומר משוכח צמינו ובשביל זה ג"כ צ"ל ה' את יום השבת,

א"ת ד' אלהיך, כ' וסמך ה-ה

העמק דבר

4

(יב) ועשית את השבת. כ"ל לקח טוב פ' 5 ראה י"ב ח' פירש הלשון לעשות בזה"ל העושה נקרא עשה. ולפי הפשט ה"פ ברית היא האמונה ככללה, כמש"כ בס' בראשית י"ד י"ג, והזהיר 5 הכתוב לחזק את קדושת שבת שיעשו את המחלל שבת כמו הכופר באמונה, והכי היא כעיקר הברית שהוא הדת ואמונת ישראל צ"ה ובחורמו ובהשגמתו, ועי' ס' ויקרא כ"ד ח' שנבאר שם: (יג) בני ובין בני ישראל אתה היא לעולם. 10 במה שאה"ע רואין שישראל נוהגין בשבת ממלאכה, בזה אוח הוא לכל העולם כי שם ימים וגו' (יד) שיטילו דרך משום זה הזהיר הקב"ה לישראל, ומוה יגיע כבוד ה' לכל הארץ, והוה התכלית מכלל הבריאה, על כן החמיר הקב"ה בקדושת שבת כל כך:

6

6 ונמשמעות המשנה מרבה חורה מרבה חיים. 5 ופירש הכתוב לדעת כי אני ה' מקדשכם, שמלואה לדעת זאת ולהכין עצמו לקר, דכלא זה לא ירגיש קדושה, ולפ"י המכין עצמו לזה הוא מקיים מלות עשה, ומקבל שכר ע"י העונג, והיינו דאיתא 5 בצנינה דט"ו מתן שכרה לא עבדלא לאגלוני, שבאמת היא מתנה טובה שמשגי עונג שבת וקדושה, ומכ"מ הוא מקבל שכר ע"י התענוג מדכתיב לדעת: (יד) ושמרתם את השבת. מוספת 10 אזהרה על שבת בראשית, שהוא השבת המיוחד: כי קדש היא. כלשון נקבה, וכן בחל"ציה מות יומת. כי ב"ל העושה בה מלאכה. לדעת המכילתא פ' יתרו הוא משום שבה על ליל שבת ביחוד, ולילה כתיב צרכים כלשון נקבה לילות, 15 וכמש"ל צ"ב פקחים דף ק"ו כבוד יום עדיף מכבוד לילה, ומכ"מ קודש היא וחייבים עליה מיחה וזכרה, זה דעת המכילתא. אבל חלמודין לא ס"ל לחלק בין יום ללילה, ומש"ה מפרש שמואל בשבת דף ע' מחלליה מות יומת בממון, היינו 20 חילוק טעמות, והיינו שמסיים הכתוב טעם כי כל העושה וגו', דחטאת חלו בעונש כרת כדוע, והא דכתיב כלשון נקבה, קאי על שם השכיחה שהוא בל' נקבה, ויותר מזה כחצו בה"ש שאלתא כ"ד אוח א'. ולפי הפשט האי קרא קאי על 25 מלאכת חול, מש"ה במזיד והוא מכוין לחלל שבת חייב כרת, ומקרא הסמוך קאי במלאכת המשכן, וכסבור מלוא קעבד מש"ה אינו בנרת, אבל בעדים והתראה חייב מיחה:

העמק דבר

5

(יג) ואתה דבר וגו'. אע"ג שכל הדברות היו רק מפי משה לכל ישראל, מכ"מ דייק ה' כאן כלשון ואתה, להזהיר ביחוד על השבת, דכלל דברות המורה אמר משה לכל ישראל, ובהם היו כמה 5 אנשים פשוטים שלא ידעו להזהר עוד על פי הדבור הראשון של משה, ומזהירו א"ת ע"י גדולי ישראל, אבל בשמירת שבת אמה דבר אפילו למי שאינו צ"ן 10 תורה והוא עושה במש"ן, וכך עשה משה כמו שיבאר ריש פרשת ויקהל: אך את שבתותי תשמרו. לשון שבחתי מורה על כל יום שיש בו שכיחה, אפי' יו"ט שנקרא שבחון, וכמבאר 15 צ"כ פ' אמור פ"ב א"ל לענין יו"ט כנר יו"ט אמורים מלמד שבחתי ה' (א) והכי מוכרת בפשטא דהאי קרא דמסיים כי אות היא וגו' לדעת 20 כי אני ה' מקדשכם. ולא סיים האות שבחון להלן כי ששת ימים וגו', אלא משום דהכא מדבר גם צו"ט. ופירוש לדעת כי אני וגו', דכל דבר הגורם לישראל המעוררות קדושה כמו צה"מ 25 וכדומה בא ע"י התפעלות מדבר שנקדושה, וממלא שגם זה הדבר מסייע לקר, ואפילו גוי שרואה בית הכנסת או ס"ת ישיג איזה התפעלות הנפש מידיעתו שזה דבר שנקדושה, אבל מה שאדם מיישראל ישיג קדושת הנפש בשבת ויו"ט בלי שום הרגש חילוני מה יום מיוחד, הוא אוח שהקב"ה 30 בעצמו כניסול מסייע לקדש למי שבה להתקדש, ומש"ה קדושה זו יקרה בעיני ה' לדחות כל עשיית דברים שנקדושה. והוה משמעות נוסח התפלה קועמיה חיים וכו', היינו חיים של הרגש רוחני, וכמש"כ בס' דברים ד' א' בפ"י למען תחיו,

א"ת ד' אלהיך, כ' וסמך ה-ה

העמק דבר

בשנת יותר מנחול, נולד כהר"ש שם שהשנת קובעת למעשה, והיינו מפני שהיא קודש, וכמו דאיתא בסנהדרין דכ"ו דיראל מזהרים בקדושת שביעית דשם קודש חמירי על ע"ה, וכמ"כ מצינים דלעשות עבירה זו ה"ו חילול קדושה. עוד הבינו שכל מעשה שנעשה בה אפי' נהיה אסור בהנאה, וכמבואר ברצה במדבר פי"ד ופכ"ג דמש"ה המרים יהושע את יריחו לפי שכבשה בשנת וכמ"כ כי קודש היא לכס, וצאמת הרי קי"ל דמעשה שנת אפילו בעבירה מותר מן התורה, אלא ע"ה הבינו קך עוד נימי יהושע, ולא הניאן מלחשוב קך.

יהיה לבם קדש. אין לפרש דהיום יהיה קודש, כמו לעיל ל"א י"ד ושמרתם את השבת כי קודש היא לכם, אבל א"כ לא היה כתיב וזיום השביעי אלא ויום השביעי, אלא הפי' וזיום השביעי יהגו בו קדושה כל אחד לפי ערכו. ומכאן הנהיגו ע"ה בו קדושה שלא לדבר בו שקר, כדאיתא בדמאי פי"ד הלוקח פירות ממי שאינו נאמן על המעשרות ושבת לעשרן שאלו בשנת ואוכל על פי, ופי' בירושלמי מפני שאימת שבת עלי, ופי' הר"ב שמתיראים לעבור עבירה ולשקר

עמק דבר

העמק דבר

לעשות אחר קך. אבל יותר יש להסביר מיבט לעשות, דעשיה משמעו כמה פעמים הגעה לתכלית אותו דבר, והוא כמו גוף מעשה שלו, שהרי בלי זה לא נעשה, (ועי' להלן ל"ט כ"ב ו"מ"א ל"ד). והנה תכלית כל הנריאה הוא כבודו ית' כדכתיב [ישעי' מ"ג] כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתי וגו', וביארנו בס' במדבר [י"ד כ"א] במאמר ה' ואולם חי אני וימלא כבוד ה' את כל הארץ, שזהו חיות של אני שהוא הנריאה בשלימות, כ"א אשר ימלא כבוד ה' וגו' (א), והנה אין ממגלה כבודו ית' אלא ע"י שנים שנעשה הנריאה אם לשעה זו אם לרוב ימים, ומזה נודע שהקב"ה הוא הבורא והוא המקיים בהשגחתו, על כן עושה תמיד לפי נורך השעה (ב), וכל זה נכלל בזה המקרא אשר ברא אלהים לעשות, לשנותן לפי השעה בהשגחה פרטית, והוא גמר תיקון באשר מזה מגיע לתכליתן שהוא כבודו ית', וע"ע בקדמת העמק אות ד' שבארנו שהוא מזהו על האדם לעשות ולהוציא כחות הטבע מכל דבר, שזהו כבודו של הקב"ה, (ועי' בפרשה הסמוכה):

ב (א) ויכ"ו. מ"א. וישבת וגו'. גם זה הקדמה וטעם, כמו מי שלקח לעלמו חיזה מלאכה ועבודה, וגמר משך הימים אפי' עדיין לא נגמר העבודה, מ"מ הרי הוא שמח צאוחו יום שהוא כלה עבודתו, קך הקב"ה שעלה ברוחו לעשות העולם במלוואו וגמר ימי מלאכתו כביכול אשר עלה במחשבה, על כן עשה אותו יום טובה וינרך אותו: (ג) ויקדש אותו. שיהיה אותו יום קודש לבלי ליהנות בו לצורכי פרנסה וריות, כמו שאסור לעשות עסק וריות מהקדש. והטעם ע"ז אינו אלא כי בו שבת וגו'. אבל שני הטעמים הראשונים לא שייך לזה, נורך מבואר הטעמים בפ' זכור ובפ' השא בפרשה ושמו, כל מקום מדויק לפי ענינו ויבואר שם: אשר ברא אלהים לעשות. לפי הפשט עוד לא נגמר כל הדברים לתכליתן, שהרי נשתנה אח"כ כמה דברים בטבע, אלא קך עלה במחשבה שיהיה השניו בזה העת דוקא, נמלא ברא היום

הרחב דבר

(א) והבי מברכין ברכת נשואין שהכל ברא לכבודו, ולא רק משום אסיפה מברכים או ברכה זו כפי הגרסה מפרש"י (כמונות ד"מ), דא"כ מאי איריא אסיפת עם של נשואין ולא שאר שמחות, אלא משום דנשואין חווג הוא כמו החמלה הנריאה, ובשעה זה בא מצות נשואין לשבת העולם. ואע"ג דנראה לאדם שנת לו שלא נברא ולשמחה מה זו עושה, אבל כבודו ית' ורלונו בך, מש"ה מברכין שהכל ברא לכבודו:

עמק דבר

כל איש

לא נודע מחמלה אם יספיקו מחצית השקלים לאדנים ושאר צרכים, אלא אחר שעשו נשאר כסף הנדבה לשארי כלים שלא נטווו בפירוש, וכך היה הרבה זהב יותר ממה שהוציאו על הכלים המפורש, והא דכתיב ר"פ פקודי ויהי זהב המנופה תשע ועשרים ככר וגו', לא מנה הכתוב אלא העשוי למלאכה וע"ז נעשה חשבון, והמותר היה מונח לפני ישראל בשלימות וכן היה בכל כסף הנדבה, ועשו מהם אח"כ כלי שרת, ולכחמלה המנדבו

ע"ז האופן: (י) וכל חכם לב בכ"ב. גם זה אמר לכל עדת בני ישראל, דאפילו מי שאינו לומד תורה אלא שהוא חכם לב, היינו חכמת יראת ה' כמש"כ לעיל כ"ח ג' ול"א ו', ומי שנגע יראת ה' בלבבו, יבא ויעשה ויהי ה' אלהיו עמו בס"ד, אע"ג שלא למד אומנות זו במצרים:

ב"ב נדיב
 לבו וביאה. הוסיף כאן לבאר שלא ישלח איש נדבתו ע"י שליח אלא יביאה בעצמו, וזה כדי שיראו המקבלים את נותן הנדיבות או אולי רק מפני הנושה מחצרו המנדבים, וזה לא נתקבל ברנון. ולזה הטעם יהיה פירוש כל נדיב לבו יביאה, יביא את לבו עם תרומת ה'. ועוד יש טעם פשוט כדי שיהא אפשר לעשות חשבון ברור, משא"כ אם ישלחו ע"י אחר: זהב וכסף. הראב"ע כ' בשם הגאון כי היה נדבה כסף, וכל אח"כ לשולמות כסף וכדומה, והראב"ע מילין בזה וכתב שכן דרך הכתובים לכלול פרט אחד בהרבה שצא נדבה, והפלא שהרי מפורש כתיב להלן כ"ד כל מרים תרומת כסף ונחשת, ושם אינו אלא אחד באחד, אלא ודאי היה הרבה כסף נדבה, וצאמת

אשר נשאו לבו וכל אשר נדבה רוחו. דבשני אופנים נותן אדם נדבה, יש מנדב מחמת כי לבנו מכה, אם לא יתן כאחד מחביריו יהיה לתרפה או ישא עונשו על העלמת עין, וזה נקרא נשאו לבו, וע"ז כתיב [יהושע י"ב] זרעו לכם לנדקה, פירוש לכם בשבילכם, ומכ"מ קצרו לפי חסד שבה, ויש מנדב משום ששכלו ורוחו הטובה מיעצתו ליתן על זה, וע"ז כתיב אשר נדבה רוחו. ובמקרא כ"ט פירש הכתוב דאפילו מי שנשאו לבו מחמלה, כל אח"כ נדבה לה' יע"ש: את תרומת ה'. מה שנקרא תרומת ה'. ונאשר ששני דברים נקראים תרומת ה', היינו לקריבנות ולמשכן, כמבואר בר"פ תשא, על כן פירש הכתוב דמ"אכת אה"ה מועד וכל"ע עבודתו. היינו במה לעשות המלאכה, כי נרך לזה כמה כלים: ור"ב גדי הקדש. אע"ג שהיו לכבוד אהרן ובניו, שהורמו בזה מעל לעם, מ"מ היה עינים יפה בזה:

עמק דבר

עמק דבר